

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 року : ратифікована Законом від 15 липня 1997 року № 452/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_036.
2. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 року // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.
3. Конституція України від 28 червня 1996 року. – Х. : ТОВ «Одіссей», 2006. – Ст. 48.
4. Лазарев Б.М. Компетенція органів управління / Б.М. Лазарев. – М. : Юрид. література, 1972. – 280 с.
5. Солонар А.В. Окремі аспекти розкриття змісту поняття «повноваження» / А.В. Солонар // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 2. – С. 253–256.
6. Муніципальне право України : [навчальний посібник] / [Ю.М. Бисага, О.Я. Рогач, А.В. Бачинська]. – Ужгород : Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти, 2008. – 437 с.

УДК 342.72/.73

**РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У ГАРАНТУВАННІ ПРАВА
НА ОБ'ЄДНАННЯ В ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ**

**THE ROLE OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
IN GUARANTEEING THE RIGHT TO POLITICAL ASSOCIATION**

Черничко В.В.,

*здобувач кафедри конституційного права та порівняльного правознавства
Ужгородського національного університету*

У статті досліджується роль Європейського суду з прав людини у гарантуванні права на об'єднання в політичні партії. Аналізуються окремі тлумачення положень ст. 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та їх вплив на реалізацію права на об'єднання в політичні партії в країнах – учасницях Конвенції.

Ключові слова: права людини, політичні права, гарантії прав, право на об'єднання, право на об'єднання у політичні партії, політичні партії, Європейський суд з прав людини.

В статье исследуется роль Европейского суда по правам человека в гарантировании права на объединение в политические партии. Анализируются отдельные толкования ст. 11 Конвенции о защите прав человека и основных свобод и их влияние на реализацию права на объединение в политические партии в странах – участницах Конвенции.

Ключевые слова: права человека, политические права, гарантии прав, право на объединение, право на объединение в политические партии, политические партии, Европейский суд по правам человека.

The article studies the role of the European Court of Human Rights in guaranteeing the right to political association. Different interpretations of Article 11 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and their impact on the exercise of the right to political association in the member countries of the Convention are examined.

The author suggests that the guarantees of the right to associate into political parties should be understood as a set of statutory and organizational conditions, means and legal mechanisms provided for by international agreements and national laws which ensure the protection and proper exercise of the right to political association.

The country's European choice declared by Ukraine and established in the EU-Ukraine Association Agreement calls for the gradual harmonization of the national legislation regulating the right to political association with the EU norms and standards. Taking into account the fact that the European Court of Justice takes into consideration opinions of the European Court of Human rights and treats them as sources of general EU principles, studying practical experience of the European Court of Human rights as to the right to political association is highly topical.

The European Court of Human rights stands high in the system of international guarantees of human and citizen's rights as a whole and the right to political association in particular due to the following: its opinions are both law-enforcement and law-interpretive; the interpretations of the European Court of Human rights have a significant impact on systems of law; and they are gradually incorporated into the court proceeding in the member countries of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

Key words: human rights, political rights, guarantees of rights, right to association, right to political association, political parties; the European Court of Human rights.

Постановка проблеми. Право на об'єднання в політичні партії є одним з основних політичних прав, яке закріплено в ряді міжнародних нормативно-правових актах і в національному законодавстві країн Європи. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [1] відіграє особливу роль у захисті прав та свобод в Європі, що, зокрема, про-

являється в діяльності Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), який функціонує для забезпечення дотримання країнами-учасницями їхніх зобов'язань за Конвенцією та протоколами до неї. Будучи обов'язковими для виконання в усіх державах – членах Ради Європи, рішення ЄСПЛ на сьогоднішній день є одним з джерел права цих держав

[2, с. 529]. Як джерело права розглядає рішення ЄСПЛ також і Суд Європейського Союзу.

Задекларований курс на Євроінтеграцію, визначений в Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [3], зумовлює необхідність поступового наближення національного законодавства, що регулює право на об'єднання в політичні партії, до норм та стандартів Європейського Союзу (далі – ЄС). В цьому аспекті актуальним вбачається вивчення досвіду ЄС у вказаній сфері.

Метою статті є дослідження ролі ЄСПЛ у гарантуванні права на об'єднання в політичні партії в країнах – учасниках Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Стан опрацювання. В Україні окремі аспекти гарантій права на об'єднання в політичні партії, в тому числі і ЄСПЛ, досліджували такі вчені, як Н.В. Богашева [4], І.В. Бондарчук [5], Н.П. Гаєва [6], С.І. Ішук [7], В.І. Кафарський [8], Ю.Г. Кириченко [9], Ю.М. Ситник [10].

Виклад основного матеріалу. В юридичній літературі наводиться багато визначень гарантій прав та свобод. Наприклад, А.Ю. Олійник вважає, що гарантіями прав і свобод людини є система норм-принципів, умов і засобів, що забезпечують у своїй сукупності здійснення конституційних прав і свобод та недоторканості людини і громадянина [11, с. 157]. На думку Т.М. Заворотченко, гарантіями прав і свобод людини і громадянина є передбачена Конституцією і законами України система правових норм, організаційних засобів і способів, умов і вимог, за допомогою яких здійснюються охорона і захист прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина [12, с. 4]. В.Л. Федоренко під гарантіями конституційних прав і свобод людини розуміє систему умов і засобів, юридичних механізмів забезпечення належної реалізації визначених Конституцією та законами України прав і свобод людини і громадянина [13, с. 235].

Гарантії прав та свобод класифікуються на загальні та спеціальні. Спеціальні гарантії поділяються на нормативно-правові, організаційно-правові та міжнародні гарантії [12, с. 3]. Міжнародні гарантії прав та свобод, у свою чергу, поділяються на нормативні (або конвенційні) та інституційні гарантії. Нормативні міжнародні гарантії представлені системою міжнародних договорів, угод і рамкових конвенцій у сфері охорони прав та свобод людини і громадянина [13, с. 237–238]. Основними інститутами європейської системи захисту прав людини виступають Суд Європейського Союзу, ЄСПЛ, Європейська комісія, Європейський Омбудсмен, Комітет міністрів Ради Європи, Комісар Ради Європи з прав людини, Парламентська асамблея Ради Європи, Європейський комітет із соціальних прав, Європейський комітет з питань запобігання катуванням тощо [14, с. 58].

Таким чином, під гарантіями права на об'єднання в політичні партії слід розуміти передбачену міжнародними угодами та національним законодавством сукупність правових та організаційних умов, засобів

та юридичних механізмів, за допомогою яких забезпечується охорона та належна реалізація права на об'єднання в політичні партії.

Особливе місце у гарантуванні прав людини і громадянина в цілому і права на об'єднання в політичні партії зокрема відіграє ЄСПЛ. Відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1] ЄСПЛ створений та функціонує для забезпечення дотримання державами – учасниками Конвенції їхніх зобов'язань за Конвенцією та протоколами до неї. ЄСПЛ може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з держав – учасниць Конвенції порушення прав, викладених у цій Конвенції або протоколах до неї. Остаточні рішення ЄСПЛ є обов'язковими до виконання для всіх Договірних Сторін в будь-яких справах, у яких вони є сторонами, остаточне рішення ЄСПЛ передається Комітетові Міністрів, який здійснює нагляд за його виконанням. Велике значення має положення ст. 33 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, за яким будь-яка з держав – учасниць Конвенції може передати на розгляд ЄСПЛ питання про будь-яке порушення положень Конвенції та протоколів до неї, яке допущене, на її думку, іншою державою – учасницею Конвенції. Таке положення посилює гарантування прав та свобод, в тому числі і права на об'єднання в політичні партії.

Хоча ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [15] передбачає, що суди застосовують при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та практику ЄСПЛ як джерело права, все ще поширеними у рішеннях вітчизняних судів є випадки абстрактного посилання на практику ЄСПЛ без вказівок на його конкретне рішення, тобто суди не мають чіткого і однозначного уявлення про те, у чому полягає правовий зміст такого застосування [16, с. 65].

Питання порушення державами-учасниками положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, які гарантують право на об'єднання в політичні партії, неодноразово були предметом розгляду в ЄСПЛ.

Відповідно до ст. 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожен має право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів. Здійснення цих прав не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. Ця стаття не перешкоджає запровадженню законних обмежень на здійснення цих прав особами, що входять до складу збройних сил, поліції чи адміністративних органів держави.

Отже, в ст. 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод профспілка – це єдиний

вид об'єднання, який конкретно згадується. Таке формулювання привело до того, що у кількох справах в ЄСПЛ розглядалося твердження про те, що ст. 11 вимагає від урядів мати справу з профспілками [17, с. 242]. Хоча ЄСПЛ у рішенні по справі «Сідіропулос та інші проти Греції» [18] зазначає, що право на створення об'єднань є невід'ємною частиною ст. 11 Конвенції, не дивлячись на те, що ця стаття робить пряме посилення тільки на право створювати профспілки. А Європейська комісія з прав людини висловила думку про те, що в тексті ст. 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод не міститься нічого, що обмежувало б сферу її дії особливою формою асоціації чи групи або передбачало б, що вона не поширюється на політичні партії. Навпаки, якщо розглядати ст. 11 як юридичну гарантію, яка забезпечує належне функціонування демократії, то політичні партії представляють одну з найбільш важливих форм асоціації, захист яких вона передбачає [19].

Важливим для розуміння самого терміна «об'єднання» є позиція ЄСПЛ, викладена у справі Об'єднаної комуністичної партії Туреччини та інші проти Туреччини [20]. В даній справі ЄСПЛ, зокрема, вказує, що право гарантоване ст. 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод було би за великим рахунком теоретичним і ілюзорним, якби було зведено тільки до формування об'єднання, так як національна влада могла би негайно розпускати об'єднання без необхідності дотримуватися Конвенції. З цього випливає, що захист який надається ст. 11 Конвенції триває протягом усього періоду існування об'єднання. Слід погодитися з А.М. Моїсеєвим, який зазначає, що в цьому аспекті "об'єднання" слід розуміти як великий процес, що включає в себе всі стадії створення, ліквідації, реформування об'єднань, оснований на поєднанні загальних інтересів учасників об'єднання [21, с. 46].

Важливе значення для гарантування права на об'єднання в політичні партії має тлумачення ЄСПЛ положень ч. 2 ст. 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка регламентує обмеження у здійсненні даного права. Так, у справі Корецький та інші проти України [22] ЄСПЛ наголошує, що вислів "передбачений законом" в ч. 2 ст. 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод не тільки вимагає, щоб дія, яка оскаржується, була передбачена національним законодавством, але також містить вимогу щодо якості і сформульований з достатньою чіткістю для того, щоб вона могла, якщо це необхідно, за допомогою кваліфікованих радників передбачити в розумних межах, виходячи з обставин справи, ті наслідки, які може спричинити означена дія. Щоб положення національного закону відповідали цим вимогам, він має гарантувати засіб юридичного захисту від свавільного втручання органів державної влади у права, гарантовані Конвенцією.

У справі Об'єднаної комуністичної партії Туреччини та інших проти Туреччини [20] ЄСПЛ наголо-

сив на тому, що ст. ст. 8, 9, 10, 11 Конвенції вимагають, щоб будь-яке втручання в гарантовані ними права піддавалося оцінці з використанням мірила того, що є «необхідним в демократичному суспільстві». Тому єдиним видом необхідності, який може виправдати таке втручання, може бути необхідність, яка виникає з потреб демократичного суспільства. Коли йдеться про політичні партії, винятки, передбачені в ст. 11 Конвенції, мають бути детально витлумачені. Тобто тільки незаперечні причини можуть виправдати будь-яке обмеження права на об'єднання в політичні партії.

При тлумаченні словосполучення «є необхідними в демократичному суспільстві» ЄСПЛ визначає, що держави мають пов'язувати застосування принципу «необхідності в демократичному суспільстві» з дією однієї зі спеціальних підстав про обмеження, перелічених у відповідній статті, а держава не може законно посилається на загальну необхідність для того, щоб виправдати обмеження прав і свобод [23, с. 67–68].

У рішенні по справі «Гожелік та інші проти Польщі» [24] ЄСПЛ визначає, що термін «необхідний» в ст. 11 не має такого гнучкого значення, як, наприклад, терміни «корисний» або «бажаний». Окрім того, показниками «демократичного суспільства» є плюралізм, терпимість і широта поглядів. Хоча інтереси окремої особи повинні в деяких випадках підкорятися інтересам групи, демократія не означає, що інтереси більшості повинні переважати; необхідний баланс для забезпечення справедливого і гідного ставлення до меншин, і при цьому слід уникнути зловживань домінуючою позицією. Хоча країни-учасники і мають право вимагати від об'єднань щоб їх цілі та дії відповідали законодавству цієї країни, те, як вони це роблять, має бути сумісним з їх зобов'язаннями відповідно до Конвенції та підлягати контролю з боку інститутів Конвенції.

В країнах ЄС велике значення для реалізації права об'єднання в політичні партії має тлумачення Суду ЄС. У зв'язку з наміром ЄС приєднатися до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод великого значення набуває питання про співвідношення рішень ЄСПЛ та Суду ЄС. Ця проблематика викликала значний інтерес у вітчизняних і зарубіжних науковців. Як зазначає Р. Арнольд, приєднання ЄС до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод зумовить суттєві зміни, особливо інституційного характеру. Це торкнеться, зокрема, й праворозуміння державами – членами ЄС природи основних прав людини і громадянина, водночас зустрічний процес як своєрідний зворотній зв'язок повинен відбутися і в ЄСПЛ [25, с. 64]. Суд ЄС від початку своєї діяльності враховував позицію ЄСПЛ і розглядав його рішення як джерело загальних принципів співтовариства [26, с. 15].

Висновки. Отже, ЄСПЛ посідає особливе місце у системі міжнародних гарантій прав людини і громадянина в цілому і права на об'єднання в політичні партії зокрема, оскільки його рішення носять як правозастосовний, так і правоінтерпретаційний ха-

ракти. Тлумачення положень ст. 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, які надаються ЄСПЛ, мають суттєве значення для підвищення стандартів гарантування права на об'єднання в політичні партії, що проявляється у їх впливі на національні правові системи країн-учасниць Конвенції.

Гарантії права на об'єднання в політичні партії можна визначити, як передбачену міжнародними угодами та національним законодавством сукупність правових та організаційних умов, засобів та юридичних механізмів, за допомогою яких забезпечується охорона та належна реалізація права на об'єднання в політичні партії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. // Офіційний вісник України. – 1998. – № 13. – Ст. 270.
2. Цвігун Л.А. Принципи тлумачення права Європейським судом з прав людини / Л.А. Цвігун // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – № 62. – С. 529–536. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.apdp.in.ua/v62/73.pdf>.
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27 червня 2014 р. // Офіційний вісник України. – 2014. – № 75. – Ст. 2125.
4. Богашева Н.В. Відносини держави і політичних партій в Україні: конституційно-правові аспекти : [монографія] / Н.В. Богашева. – К. : Логос, 2012. – 446 с.
5. Бондарчук І.В. Конституційно-правові основи легалізації громадських організацій і політичних партій в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» / І.В. Бондарчук. – Х., 2014. – 20 с.
6. Гаєва Н.П. Право на свободу об'єднання як суб'єктивне право / Н.П. Гаєва // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 4. – С. 123–127.
7. Іщук С.І. Концептуальні засади реалізації права на свободу об'єднань в Україні / С.І. Іщук // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2012. – №2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12isiovu.pdf>.
8. Кафарський В.І. Політичні партії України: конституційно-правове регулювання організації та діяльності : [монографія] / В.І. Кафарський. – К. : Логос, 2008. – 560 с.
9. Кириченко Ю.Г. Право на свободу об'єднання в політичні партії: порівняльно-правовий аналіз конституцій України та європейських держав / Ю.Г. Кириченко // Юридичний вісник. – 2014. – № 6. – С. 199–204.
10. Ситник Ю.М. Поняття та ознаки конституційного права на свободу об'єднання у політичні партії / Ю.М. Ситник // Право і суспільство. – 2012. – № 1. – С. 106–111.
11. Олійник А.Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні : [монографія] / А.Ю. Олійник. – К. : Алерта, 2008. – 472 с.
12. Заворотченко Т.М. Конституційно-правові гарантії прав і свобод людини і громадянина в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право» / Т.М. Заворотченко. – К., 2002. – 19 с.
13. Конституційне право України : [підруч.] / за заг. ред. проф. В.Л. Федоренка. – 3-вид. перероб. і доопр. – К. : КНТ, Ліра-К, 2011. – 532 с.
14. Богачова Л.Л. Юридичні гарантії прав і свобод людини і громадянина в європейському та національному праві / Л.Л. Богачова // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2011. – № 22. – С. 56–70.
15. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 30. – Ст. 260.
16. Онопенко В.В. Механізм захисту прав людини в Україні потребує істотного вдосконалення (виступ на міжнародній конференції) / В.В. Онопенко // Право України. – 2011. – № 7. – С. 64–68.
17. Європейське право у галузі прав людини: Джерела і практика застосування / [М. Дженіс, Р. Кей, Е. Бредлі]. – К. : АртЕк ; Будапешт : COLPI, 1997. – 624 с.
18. Case Sidiropoulos and Others v. Greece (57/1997/841/1047) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["SIDIROPOULOS"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-58205"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{).
19. Case of Socialist Party and Others v. Turkey (20/1997/804/1007) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Socialist Party and Others v. Turkey"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-58172"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{).
20. United Communist Party of Turkey v. Turkey (133/1996/752/951) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"dmdocnumber":\["696005"\],"itemid":\["001-58128"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{).
21. Моисеев А.М. Конституционное право граждан на объединение в политические партии и судебная практика его защиты : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституционное право; муниципальное право» / А.М. Моисеев. – М., 2008. – 180 с.
22. Справа «Корецький та інші проти України» (Заява № 40269/02) : Рішення Європейського суду з прав людини від 3 квітня 2008 р. // Офіційний Вісник України. – 2009. – № 69. – Ст. 2411.
23. Гом'єн Д. Короткий путівник Європейською конвенцією з прав людини / Д. Гом'єн. – Львів : Кальварія, 1999. – 176 с.
24. Case of Gorzelik and Others v. Poland (44158/98) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["GORZELIK AND OTHERS V. POLAND"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-61637"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{).
25. Арнольд Р. Юридичні наслідки приєднання Європейського Союзу до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод / Р. Арнольд // Вісник Конституційного Суду України. – 2012. – № 4. – С. 63–68. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vksu_2012_4_11.
26. Хроновскі Н. Формування єдиного європейського стандарту прав людини: приєднання Європейського Союзу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод / Н. Хроновскі // Європейське право. – 2013. – № 1–2. – С. 14–27.